

njati, kakor po deželnih zborih, s potrjenjem presvitlega cesarja.

b) Delati in dajati postave v zadevah, ki se kot skupne priznajo, ima pravico poseben zbor poslancev iz posameznih dežel.

c) V vseh drugih zadevah delajo deželni zbori postave.

Ako se gledé takih zadev kaže še potreba, da se posamezne dežele, vse ali vsaj nekatere, združijo ter delajo vzajemno, smejo to deželni zbori obravnavati po posebnih svojih poslancih, vendar tako, da sleherna dežela ostane samostalna.

d) „Skupne“ zadeve oskrbuje ministerstvo, čegar oblast pa vendar dalje ne sme segati. „Ne-skupne“ zadeve oskrbuje deželna vlada, ki svoje mesto ima v svetovalstvu krone.

Ministerstvo je za oskrbovanje skupnih zadev odgovorno zboru deželnih poslancev, deželna vlada pa deželnemu zboru za oskrbovanje neskupnih zadev.

e) V kateri primeri posamezne dežele imajo stati do svitlega vladarja in kronovina do kronovine, to odloči deželna glavna postava, kakor se deželni zbori pogodijo s svitlo krono.

f) Naj se napravi pravičen volilen red, naj se volilna pravica razširi in toraj dá več volilcem, in sicer tako, da bode lahko volilcem, udeležiti se volitve.

Da se gori omenjena načela djansko zvršijo, so pripravni in potrebni sledeči pripomočki:

a) Naj se ta načela kar mogoče razširjajo med ljudstvom ter razlagajo in priporočajo po novinah in društvih.

b) Naj se pasivno upira zoper decembersko ustavo, to je, naj poslanci ne gredó ne v državni zbor ne v delegacije, ali ko bi tudi treba bilo, še v deželne zборе ne.

b) V narodnem obziru.

Povdarja in misli delati državnopravna stranka:

1. Za popolno djansko ravnopravnost vseh avstrijskih narodov, zlasti v šoli in uradu.

2. Da se narodne manjšine varujejo po posebni narodni postavi, ki se med tem napravi, ko se narodna sprava obravnava; pridene se potem ta postava deželni poglavitni postavi.

c) V šolskih zadevah.

Prizná in povdarja državnopravna stranka to-le:

1. Šolske postave narejajo, kar zadevajo politično stran, deželni zbori.

2. Ljudske šole naj spet bodo ali ostanejo verske; le tako bodo zadostile družini, cerkvi in državi.

3. Cerkev (oziroma posameznim verskim društvom) se pusti pravica, nadzorovati in voditi šole.

4. Pri poduku in reji otrok ima tudi družina svoje pravice, v ktere se toraj državna šolska postavodaja ne sme vtikati. Otroke prisilovati v šolo, plačevati šolnino (šolsko večó, davek) v smislu, kakor želijo naši nasprotniki, nikakor ne gré.

5. Sedanja šolska postava se žalibog mnogo pregrešuje zoper vsa ta zdrava načela; treba je toraj delati, na vsaki postavní način, da se sedanja šolska postava prekličé, ter nova napravi po zgori omenjenih načelih. Na to de'ati, da se to doseže, spozná državnopravna stranka kot živo potrebo in toraj kot svojo sv. dolžnost.

d) Kako naj se državnopravna stranka trdnejše uredi in kako naj postopa?

Priporočá se v ta namen to-le:

1. Naj možjé, ki se bodo zbrali k posvetovanju, izvolijo tri odlične gospode, ali dopisovalce (Correspon-

dentem); ti naj povabijo potem posamezne stranke k posebnemu posvetovanju v ta namen; oni naj tudi sporočajo in odgovarjajo na dotična vprašanja.

2. V posameznih deželah naj se izmed poslancev in zaupnih mož državnopravne stranke odločijo pooblaščenca (Mandatara), po teh posamezni dopisovalci lahko ostanejo v zvezi.

„Državnopravna“ stranka si je dala začasno imé „državnopravna“, ker je ravno to imé priprosto, lahko razumljivo in jedernato; razumi pa ona pod tem imenom vse po raznih deželah bivajoče male stranke (Fraktionen), prepustí pa ona posvetu (ali konferenciji) na voljo, da si odloči in dá skupno stalno imé.

Govor prof. Greuterja

v 6. seji avstrijske delegacije v Peštu.

Iz govora prof. Greuterja v seji dunajske delegacije dne 9. oktobra 1872. pridebati o podaljšanju vojaške službe na tri leta, naj svojim bralcem podamo sledeči posnetek.

Naj mi bo pripuščeno, gospôda moja — je rekel — o tej tako važni zadevi, ki zadeva obstanek države, tudi izreči mnenje svoje. Čutim se k temu ne le opravičenega, temveč z ozirom na svoje drugo politično prepričanje, celó zavezanega. — Mislim, da ljudski zastopnik, akoravno je vladi nasproten, nima poklica, v vsakem prašanji si že samo po sebi vlado in ljudstvo staviti v nasprotje.

Jaz si pričujoče vprašanje tako-le smatrujem: je li potrebno, da ljudstvo to žrtev prinese, kakor jo vlada zahteva, da jo prinese ne le v prid vladi, temveč tudi v lastni svoj prid? ali ne potrebuje samo vlada, ampak potrebujejo tudi avstrijska ljudstva za boj pripravne, močne armade?

Na to vprašanje moram si odgovor dati, in kakoršno bo moje prepričanje, tako moram glasovati, akoravno bi morebiti s tem podpiral vlado, za katero sicer prav nič ne maram.

Na vprašanje: ali je ta žrtev potrebna, odgovarjajo si eni tako, drugi tako.

Eni trdijo: prid države zahteva varovati plačevalce davkov, varovati nam sila potrebnih delavnih močí, da se more bolj in bolj razvijati napredek v ljudskem gospodarstvu.

Eni pa trdijo: prid države zahteva v prvi vrsti, da skrbimo za obstanek države, ker po sedanjih razmerah veljá le eno, in to tisto pravo, ki se z ostrimi bajoneti in velicimi topovi izvršuje.

V sedanjih razmerah moram tedaj pripoznavati, da prid države leží v močni armadi, in ako strokovnjaki trdijo, da vse, kar zahtevajo, zahtevajo le v prid močni armadi, jim po svojem stališču ne morem nasprotovati.

Res je, takrat ko je bila razprava o „skrivnem zakladu“ (dispozicijsfondu), oj takrat je oljka mirú cvela v vsacem kotu, takrat se je vse zibalo v zlatih nadah: gospodje so mislili, da bodo s 440.000 gld. svoja tanka ušesa na vse ključavnice pokladali, da slišijo vse nevarnosti, ki žugajo državi, in jih brž pri početku zasačijo, — da s temi 440.000 gold. je država rešena vsake nevarnosti. Jaz očitno rečem, da nisem za to glasoval, pa ta mirúpolni sprednji del uzora, se nam je reklo, zakriva zeló resni zadnji del. Tam se ne prikazujejo le upravniki skrivnega zaklada, tam se prikazujejo tudi resne podobe vojskovodjev, da, kakor se nam je reklo, morebiti že v kratkem, tisto krvavo delo zopet pričenejo, in „na slavo civilizacije“ 19. stoletja v 13 letih že v četrtič spremenijo Evropo v grozovito mrtvaško polje.

Reklo se je, čemu toliko denarja za nerodovitne

stroške dandanes, ko moramo naše denarstvo varovati. Zdi se mi, da se pri tem prevdarjanji nekako priprosto dvalistično ravná: kedar gré za to, blagrovati novo sistemo, navadno se o napredku, o narodno-gospodarski povzdigi, o denarstveni koristi tako govori, da človeku skoraj beseda, ki bi jo hotel nasproti ziniti, na ustih umrje. To se dela, se vé da, zato, da se milijoni izdajo za državne podpore zeló dvomljive vrednosti, dela se to dostikrat, da se marsikteri tihi prostoréeki pripravljajo, na kterih se „spominki“ gojijo za patriotična dela marsikterega dražega prijatelja, — takrat je denar in se daje denar, da se sistema drži; kjer pa gré za naprave, ki se tičejo varnosti in obstanka države, takrat smo pa mahoma ubogi kot cerkvena miš.

Reklo se je na dalje, da se je v Berolinu vnovič mir utrdil, in da je tisti mož v Berolinu namesto „vbo-deca v srce“ dal Avstriji precartan poljubek mirú. Gospoda moja! dovolite mi, da tukaj ravno z ozirom na popotvanje v Berolin omenim žalosten spomin, ki mi je še ostal iz mojih dijaških let. Spominjam se tù iz Homera tožnega žalovanja častitljivega moza, starega Priama, ki stoji pred zmagovalcem Ahilom in britko toži: vsaj vendar trpim, česar ne trpi noben umrli, ko si na usta pritiskam roko, ki mi je sinove ubila“. — Vsaj jaz kot domoljuben Avstrijan, nikakor tega ne morem imeti za utrjeni mir in ne za povzdigo domoljubnega navdušenja v Avstriji po tem, da se je naša država v tak položaj spravila. Nad vsem pa vsi vemo, da dogodbe so močnejše, kakor volja tudi najbolj miroljubnih mož in najboljših vladarjev, posebno dandanes, ko po skušnjah vemo, da pravica ne veljá več, ako nima na strani vojaške moči, ki jo brani.

Konečno še ene misli ne smem zamolčati.

Res je, da nam je treba močne armade, ker le močna Avstrija najde pri drugih zaupanje, kakor je ministerstva predsednik rekel. Al, gospôda moja, dobro pomislite, v čem da moč armade obstaja?

Moč armade ne obstaja samo v topovih (kanonih), bajonetih in konjih. Bajonete nosijo možjé, in ti možjé imajo prepričanje v svojih srcih; to prepričanje mora v dnevih nevarnih vzrasti do navdušenja, da hočejo za domovino ne le umreti, temveč tudi zmagati. Ako pa hočete, da ti sinovi (ker nimamo národne armade, kakor Francozi in drugi narodi) gredó z navdušenjem na bojišče — v smrt, — morate za to skrbeti, da se z očeti teh sinov že vendar enkrat mir stori!

Gospôda moja! znano je, da le absolutizem svojo moč iz slabosti posamesnih osébjemlje, resnično svobodoljubna vlada pa svojo moč iz vsega ljudstva jemlje, resnično svobodoljubna vlada pa, ki moči kriviti, lomiti in zatirati hoče, sama sebi vir življenja zatika. Zato je treba tudi za druge reči skrbeti, ako hočemo, da armada ni le velika po številu, ampak tudi domoljubno pogumna.

Zmiraj se govori o panslavizmu. Da, gospoda moja, kdor v tej zbornici še o strahu pred panslavizmom govori, to s tem avstrijski politik najostreje ubožno spričevalo daje, in zato nisem glasoval za skrivni zaklad, ker sem prepričan, da se ga največ v to potrosi, da bi se panslavizem zadržaval. Zakaj pa je to vladi najhuje spričevalo ubožnosti? Gospôda moja! Avstrija obstaja iz različnih narodov, a kdor ne zná tega, da so ti narodi zadovoljni in da se ne ozirajo čez meje države naše; — kdor se ne zná z Muravievom ali z Montgelas-om pri nas v Tirolih se skušati, tacega politike ne morem prave imenovati. Vsi vemo, kdo je pri nas v Tirolih nezadovoljnost zbudil, in vendar bi bilo tako lahko s tem, da se le to, kar pravica zahteva, privoli, zadovoljno ljudstvo storiti v onih hribih, kteri se ve da so dosti predrzni, kakor se navadno pravi,

moleti deloma v nemško državo, deloma pa v državo novega prijatelja na Laškem.

Vsaj se mora vendar po resnem prevdarku pripoznati, da na svetu nista le dva materna jezika, ki človeško srce tako zeló očarujeta. Ni le nemški ne le magjarski jezik, ki svoje sinove skrivnostno-čarobno navdušuje, — še druge matere so, ki drugi jezik govorijo, ki tudi imajo nalogo svoje sinove za cesarsko armado izrejevati, in zato je treba v tem oziru notranjo politiko tako uravnati, da nihče ne bo hrepenel s svojim sočutjem čez mejo segati. — Ako se naravnemu pravu v verskem in političnem oziru pošteno zadosti, potem bomo vsled tega, da vsak svoje pravo brani more, tudi skupno složno branili Avstrijo, tako, da se ne bomo konečno samo ne le bojevali, temveč da bomo tudi zmagali.

Kaj pa so nezadovoljni narodi, kedar nastopi ura nevarnosti, to nam bo gospod predsednik ministerstva žalibog iz lastne skušnje vedel povedati. Kaj so nezadovoljni narodi, kedar iz topa prvi strel zadoni, to vemo vsi Avstrijani in posebno mi Tirolci. Kaj nam pomaga, ako za napravo pušek velike svote privolimo, ako pa, kakor je polk Este 1848. leta v Tirolih storil, v vse kote puške razmečejo, namesti da bi se bojevali, ali pa če se z avstrijskimi puškami na Avstrijane strelja.

Kam to pelje, to ni več prazna teorija, to je že pri nas v Avstriji krvava resnica postala.

Pozneje je profesor Greuter levičarjem še sledeče odgovoril:

Odgovoriti imam še na to, kar sta dva gospoda predgovornika moji osebi ugovarjala. Gosp. dr. Rechbauer mi je očital, da v armadi priznavam edino podporo države. Kdor me je poslušal, bode mi priznal, da je ta ugovor popolnoma neopravičen. Jaz sem vse kaj družega spoznal za podporo države. Pripoznal sem namreč, da armada bo le takrat za boj sposobna, ako se more v svojem srcu tudi za take naprave navdušiti, ktere dajejo vsem enako pravico. Gospôda moja! ako mislite, da mi svoje pripomoči v armadi iščemo, vam morem to očitaneje koj tukaj vrniti. Takrat, ko ste ustavo vpeljali, ste bili zeló veseli, da je bilo kaj vojakov, da ste stavbo svoje svobode na Českem z obsedo, z vojno silo pred lastnim ljudstvom branili. Vi ste bili in ste še veseli, da je viši vojak, ki je svojo sabljo v česko zemljo zasadil, da bi narodu českemu bila znamenje svobode tiste, ktero vi narodom prinašate. — Mi se ne opiramo na vojaštvo, marveč vi ste tako svobodo vpeljali, da je ne morete vzdržati, ako se ne opirate na vojaško sabljo.

Ako se mi ugovarja, da bi ne bilo časov takih, ko res vse razpada in da se konečno najsvetejše reči z domoljubnim čutjem na ta edini steber prinašajo, ugovarjate s tem le možu, ki ni bil izmed nas, ki pa je resnično besedo rekel rekši: „v tvojem taboru je Avstrija!“ Mož, ki je to govoril, bil je člen vaše stranke.

Tacega domoljuba, gospôda moja, pa ne poznam, da bi slavčekovega petja o naši svobodi od druge Sadove pričakoval; — tacega domoljuba nimam, da bi rešitve naše pravice iskal v poginu naše armade.

Ako se mi je konečno dosti jasno očitalo, da nisem vsevedna glava, kakor gosp. poslanec dr. Herbst, mu moram na to odgovoriti, da se drznem v rabi orožja in v vojskovanji prilastiti si take vednosti, kakoršnih je za blagor države treba, da o tem vestno morem glasovati. Ako je pa to očitaneje opravičeno, ne zadeva mene, ampak moje volilce, ki takih glav, kakor je g. poslanec dr. Herbst, v Tirolih niso dobili, da bi jih bili volili.

Ako pa gosp. vojnemu ministru tudi v tem pra-

šnji vse zaupanje dajem, že zavolj tega ne zaslužim obrekovanja, ker ravno v onem času, ko liberalizem za rešitev države ni imel družega, kakor prazne fraze, kar celó „Augsburgerica“ dne 20. julija 1866. leta potrjuje, ravno takrat je bil sedanji gospod vojni minister sredi našega ljudstva in je zmagonosen otel meje Tirolske. Takemu možu zaupati je gotovo le pravično, in ne sme se mi očitati, ako vojnemu ministru v tako čisto strokovnih zadevah več zaupam, kakor kakemu advokatu.

Znanstvene stvari.

Poročila o Matičinih zborih.

Poročilo o XXVII. skupščini Matičinega odbora

31. oktobra 1872.

Predsedoval je gosp. dr. E. H. Costa. Nazočih je bilo 20 odbornikov. Izmed ljubljanskih: dr. Jan. Bleiweis, dr. Vončina, L. Jeran, prof. Pleteršnik, prof. Iv. Vavrů, prof. Fr. Kandernal, Fr. Ks. Sovan, Iv. Vilhar, dr. Zupanec, prof. Žakelj, prof. Jož. Marn, dr. Poklukar, ravnatelj Andr. Praprotnik, dr. Strbenec, šolski nadzornik Iv. Šolar, prof. A. Lésar, Ivan Tomšič; izmed vnanjih sta se skupščine vdeležila: dr. Jož. Ulaga in Luka Svetec.

Predsednik gosp. dr. Costa prične skupščino ob četrt na 6. uro, pozdravi nazoče odbornike, naprosi g. Tomšiča, da naj piše danes zapisnik odborove seje, in vpraša, ako kdo želi, da se prebere zapisnik o XXVI. odborovi skupščini in o VIII. občnem zboru. Tega nihče ne želi, ker sta bila oba zapisnika že v „Novicah“ natisnjena. Na to bere dr. Costa iz pisma prof. dr. Kreka, da gosp. Krek prosi, naj se v sporočilo zadnje odborove seje pristavijo besede, da se je „po dr. Krekovem nasvetu“ sklenilo, pisateljem ne dajati nagrade za popravo lastnih spisov. (Tej želji se ustreže.) Potem se zapisnika potrdita in podpišeta.

Gosp. dr. Costa prosi gosp. odbornika Lésarja, naj bi on poročal o važnejših stvaréh, ki so se dogodile po zadnji odborovi skupščini.

Gosp. Lésar poroča blizo tako-le: „Po zadnji odborovi skupščini oglašilo se je 14 novih udov, ki želijo biti Matičarji. Med njimi je eden (gosp. Miha Zupan, kaplan v Leskovcu), ki želi biti ustanovnik in je koj plačal vso ustanovnino. Letniki želijo biti sledeči gospodje (beró se imena). Ker pri nobenem ni nikakoršnega zadržka, zato predlagam: Sl. odbor naj vse sprejme med Matičine ude. (Odbor pritrdi.) Po tem takem je poslednja številka glavne knjige danes 2558.

Izmed starih udov izstopila sta dva, in sicer dr. F. Duhač, odvetnik, in dr. Lorber v Mariboru. Prejela je namreč Matica od omenjenih dveh gospodov 2. oktobra naslednje pismo:

„Ker sem zvedel izid volitev v Matičin odbor, dajem na znanje, da od sedaj iz Matice izstopim. Z osobitim spoštovanjem.

Maribor dné 1. oktobra 1872.

Dr. Duchatsch l/r. Dr. Lorber l/r.“

Isti dan se je tema gospodoma odpisalo naslednje: „Blagorodni g. dr. F. Duhač, odvetnik (dr. Lorber) v Mariboru! Na vest vzešči Vašo odpoved od 1. okt. t. l. Vam naznanjamo, da smo ustregši Vaši želji, izbrisali Vas iz slov. Matice od 1873. l. dalje; ob enem Vas pa prosimo, da blagovolite (dr. Duhač) poravnati zaostala svoja doneska za 1871. in 1872. leto, toraj 4 gold.; (dr. Lorber pa svoje doneske za 1868., 1869., 1870., 1871. in 1872. l. 10 gold.), ker ste prejeli društvene knjige za obé leti (za vseh 5 let).

Iz odbora Matice slov. v Ljubljani 2. okt. 1872.

Dr. E. H. Costa, predsednik. Ant. Lésar, odbornik.“

Vsem novim udom so se knjige razposlale izvzemši nekterih ljubljanskih, ker mi ali niso znani, ali pa tudi ne vem, kje stanujejo. — Vsi ti toraj, ki še niso prejeli knjig za leto 1872, naj blagovolijo ali sami priti ali pa koga poslati po nje.

Med 179 udi, ki jih je g. dr. Vošnjak za nove oglašil pred XXVI. odborovo skupščino, je pet starih udov, izmed kterih so nekteri s svojimi doneski na dolgu za prejšnja leta. Vsi ti se toraj niso z nova vpisali, ampak ta donesek se jim je vpisal zadnje leto, za katero so bili na dolgu; to se je tudi pismeno naznanilo gosp. dr. Vošnjaku.

Med volilnimi listi se je našel en volilec (Jak. Vilar v Pudobu pri Ložu), ki ni ud in tudi še ni bil naznanjen odboru; v začetku lista pa piše: „Pošiljam Vam 2 gold., da me vpišete v Matico ter volim tako-le: (sledé imena).“ Ker je bilo razglašeno, naj novi udje denarje pošiljajo gosp. dr. Razlagu, zato sem bil te misli, da je tudi ta list z doneskom vred poslan bil g. dr. Razlagu; toraj se je ta prigodek pismeno naznanil g. dr. Razlagu. Toda niti od g. dr. Vošnjaka niti od g. dr. Razlaga nam do danes ni došel odgovor.

Matica je prejela 13 knjižic ali spisov pod tem-le naslovom: Fra Det Kongelige Norske Universitet i Christiania (De la part de l' Université Royale de Norvège à Christiania) til d. Slavonischer Literatur-Verein zu Laibach.

Ved Universitet's Secretair.

Dobili smo od Moskvskega arheologičnega društva vabilo na tretjo razstavo starih spominkov, ki bode v Kievu 1874. l. in od Moskvske univerzitet zapisek knjig, ki jih hrani o slavjanskih zadevah.

Na to predlaga gosp. Lésar, naj Matica stopi v zvezo z univerzitet v Kristianiji, z moskovsko univerzitet in z moskovskim arheologičnim občestvom. (Odbor pritrdi.)

Gosp. Lésar poroča na dalje, da je dal ranjki g. dr. Lovro Toman Matici za njene ude napraviti diplomo. Pismo, s kterim je Matici daroval ploščo, na kateri je risana ta diploma, bilo je njegovo zadnje, vsaj slovensko, pisano v Rodaun-u 9. avgusta 1870. leta. — Darovalno pismo je avtografvano na čelu Matičnega „Letopisa“ za 1870. leto pridjano dr. Lovro Tomanovi podobi.

Na to je Matičin odbor te diplome pri Fr. Kökeju na Dunaji natisniti 500 odtiskov; račun za nje je znašal 101 gold. 50 kr.

Ko je došla izgotovljena diploma, bilo je po časnikih naznanjeno, da je g. prvosednik diplom nastavlil nizko ceno po 50 krajc., in to zato, da se s skupilom plača račun za tisek in pisnino pisavcu. Pisnino je g. prvosednik postavil na 20 kr., in če treba, plača se tudi viša. Naglo so se oglašali Matičarji, ki so želeli prelepe diplome, in tako je bilo, kakor moje poročilo (glej poročilo o XXI. odborovi skupščini 31. maja 1871. leta v Letopisu za 1871. l. stran 22.) pripoveduje, do omenjenega dne prodanih diplom 300 odtiskov, častnim udom in društvom, s kterimi je Matica v zvezi, pa zastonj poslanih 20 odtiskov.

Bilo je toraj do tistega dne prodanih, kakor pravi omenjeno poročilo, prav toliko, da se je Kökeju plačal račun s 101 gold. 50 kr., in pisnina pisavcem 48 gold. 50 kr., skupaj 150 gold.

Skupilo od istega dne dalje — pravi poročilo — teklo bode — odvzemši pisnino — v Matično blagajnico.

Prodajanje diplom je gosp. predsednik uredil tako, da je meni naročil pobirati po 50 kr. za vsak odtisek, plačevati pisnino, ostanek nabirati in ž njim pred vsem plačati račun Kökeju. Pisavci prvih 320 diplom so bili g. Filipič; ko on ni hotel več pisati jih, g. Kokalj, bivši